

שער שלישי

"הציווי לנהוג כבוד במנהיג, הוא מדאורייתא"

(השופט אדמונד א. לוי - מדבריו בהקראת מזר הדין)

<p>שלום, חבר.</p> <p><small>President Bill Clinton Republic of France</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister of Czech Republic Czech Republic of Government</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister David Byrne Republic of Ireland</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Ambassador to the Holy See (Vatican) Mission Republic of Slovakia</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister of Foreign Affairs Peter Galbraith Spain</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>President Johannes V. Van der Stoep Republic of Tanzania</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>President Bill Clinton United States of America</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister Tony Blair Kingdom of the Netherlands</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>The Republic of Madagascar in Great Britain and Northern Ireland of Great Britain</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister of Economic Affairs and Finance Republic of Argentina</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>President Mircea Elieanu Republic of Romania</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister Abdulla Hamidow Republic of Lithuania</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister Frank De Witte Kingdom of Belgium</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Chief of Cabinet Ministers van Klundert Republic of East</small></p>	<p>שלום, חבר!</p> <p><small>President Mervyn King Republic of Tonga</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Prime Minister Robert Nkomo Tsvangirai Republic of Latvia</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister for Health, Welfare & Independent People's Services Republic of Latvia</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister of Foreign Affairs and International Relations Republic of Kazakhstan</small></p>
<p>שלום, חבר.</p> <p><small>President George W. Bush United States of America</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister of Parliament for Trade and Industry Republic of Latvia</small></p>	<p>שלום, חבר.</p> <p><small>Minister of Education, Science, Culture and Sports Republic of Latvia</small></p>

פרק ראשון

גזר הדין

מטרות

התלמידים ידונו בנקודות עקרוניות העולות מגזר הדין שנגזר על רוצחו של ראש הממשלה יצחק רבין.

מהלך

חלקו לתלמידים עותקים מגזר הדין (נספח) שנגזר על רוצחו של ראש הממשלה יצחק רבין והקציבו מספר דקות לקריאתו.

קראו או כתבו על הלוח את הציטוטים מגזר הדין, המובאים בדיון שלהלן, ודונו בהם עם התלמידים.

דיון

1. "והרי ההיסטוריה מלמדת שכל אידיאולוגיה המקדשת את הרצח כאמצעי, סופה שהרצח נהפך להיות כל האידיאולוגיה, כולה". (השופט אדמונד א' לוי, אב בית-הדין)
✓ האם אתם מסכימים אם המובאה מגזר הדין? הביאו דוגמאות מההיסטוריה המוכיחות או סותרות אותה.
✓ עד כמה, לדעתכם, מותר להרחיק לכת בשם אידיאולוגיה? האם יש קווים אדומים שאסור לחצות? אם כן, נסו להגדירם.

2. "הציווי לנהוג כבוד במנהיג, הוא מדאורייתא - אלוהים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאור" (שמות כ"ב, כ"ז). ולא למותר להדגיש שהכתוב ראה לנכון לעסוק בפסוק אחד ב"אלהים" ו"נשיא". (השופט אדמונד א' לוי)

פרשנות:

"אלוהים לא תקלל" - אל תזלזל בכבוד האלוהים, ובמיוחד אל תקלל את שמו [...]

"ונשיא בעמך לא תאור" - ולא תקלל את ראשי העם

(ספרי המקרא, על פי שיטת פרופ' מ.ד. קאסוטו ז"ל, ספר שמות, מפורש על-ידי א.ש. הרטום, הוצאת "יכנה", תל-אביב)

- ✓ מה הכוונה, לדעתכם, באיסור שנקבע בתורה שלא לקלל את ראשי העם? מהי קללה בהקשר זה?
- ✓ מדוע, לדעתכם, התורה עוסקת בגבולות המותר והאסור ביחסים שבין העם למנהיג?
- ✓ מדוע הביא השופט לוי את הסוגיה מן התורה, העוסקת בחובה לכבד את ראשי העם?
- ✓ האם בעקבות רצח רבין חל שינוי בחברה הישראלית ביחס של העם למנהיגיו?
- ✓ חז"ל פירשו את הפסוק שלעיל כאיסור לפגוע בשופטים (דיינים) - האם, לדעתכם, החברה הישראלית מכבדת את שופטיה?

3. "החברה בישראל, על כל רבדיה, חטאה שוב ושוב בשנאת חינם ומיעטה באהבת אחים." (השופט אדמונד א' לוי)

- ✓ הביאו דוגמאות לדברי השופט מהמציאות של ימינו. האם, לדעתכם, חל שינוי בעקבות רצח רבין?
- ✓ מהי שנאת חינם? האם כל שנאה בין אחים היא שנאת חינם? ושנאה שלא בין אחים?

4. "את הוויכוח יש לנהל כפי שנהוג במשטר דמוקרטי, בתקיפות אך גם מתוך כבוד הדדי וסובלנות, זו האחרונה מבחנה העליון הוא דווקא בשעה שנשמעות דעות לא-אהודות מפיו של מיעוט".
(השופט אדמונד א' לוי)

✓ מהו לדעתם הגבול בין ביקורת לגיטימית לבין הסתה לרצח? נסו למצוא דוגמאות.

5. "נחמה פורתא היא, שלא זו בלבד שהרצח לא השיג את מטרתו, אלא שאף קרב לרגע את הלבבות".
(השופט אדמונד א' לוי)

✓ האם גם היום אתם מסכימים עם השופט לוי?

6. "כאשר אדם מבקש להיות אלוהים, הוא נוטל לעצמו את הזכות לקצוב חיים ומוות לזולתו. כתעשיין של גויות ותת-אנשים, הריהו תת-אדם ולא אלוהים, הריהו משרתו השפל של המוות".
(השופט סבינה רוטלוי מצטטת מספרו של אלברט קאמי, האדם המורד).

✓ מהי הסכנה לחברה באדם שלוקח לעצמו את תפקיד אלוהים הקוצב חיים?
✓ מדוע הוא תת-אדם?

ההפעלה פותחה על-פי פעילות של מלי פלג -רכז ההוראה בבית-ספר אורט כרמים, כרמיאל, שהועברה בו לקראת יום הזיכרון הממלכתי ליצחק רבין ז"ל.

גזר הדין

מדינת ישראל נגד רוצחו של ראש הממשלה
יצחק רבין (תיק פלילי חמור מס' 498/95)
בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (27.3.96)

השופט א' א' לוי

1. "וגדול מאד, מאד הכאבו!

היה איש - וראו: איננו עוד.

ושירת חייו באמצע נפסקה,

עוד שיר מזמור אחד היה-לו.

והנה אבד המזמור לעד,

אבד לעדו" (אחרי מותי / ח.נ. ביאליק)

בחרנו לפתוח במילותיו של המשורר הלאומי, כי יש בהן להדגיש את העיקר במשפט זה - אובדנו של מנהיג, שנגרם בעטיו של מי ששם עצמו לשופט הארץ. בכדורים ששיגר לעבר קורבנו טרף את חייו של ראש הממשלה המנוח, ופצע את אחד ממאבטחיו - יורם רובין.

2. כתב האישום הנוכחי הוא מן החמורים שהוגשו לבית משפט בישראל. ההחלטה לרצוח את ראש הממשלה, שהתקבלה בשיקול קר ובדעה צלולה, אינה עוד עבריינות "רגילה", שגם בה אין להקל ראש, אלא כזו שהתבצעה, כך לפחות על פי גירסת הנאשם, על רקע פוליטי, שעד כה סברנו לתומנו שהיא נחלתם של אחרים אל לא נחלתנו.

כל תיק העוסק באבדן חיי אדם, מותיר בלבו של השופט משקע וצלקת עמוקים. כל תיק כזה מקצר את ימיו של הדיין. כך בדרך כלל, ובמקרה הנוכחי - על אחת כמה וכמה. גם ברגעים אלה כאשר אנו משמיעים את גזר הדין, מלווה אותנו תחושה קשה, ולא נפריז אם נאמר שהלב דואב והעין דומעת. אנו חשים צער עמוק על שהומת אדם, מנהיגם של מדינה ועם שנשא בעולו של השירות הציבורי במשך עשרות שנים, תחילה כחייל, ואחר כך כמדינאי. לאורך דרכו ארבו לו סכנות רבות, ומכולן הצליח לחמוק, עד אשר בהיותו בשיא פעילותו, השיגוהו כדורים שנורו מכיוון בלתי צפוי, לא זר ואויב, אלא של אחד מתוכנו.

גלי הזעזוע שפקדו אותנו פרצו גבולות וימים, וגם המשורר ייבגני יבטושנקו חש צורך לשפוך את מר שיחו -

לכדורים אין לאום.

האם יש סוף לרציחות בעולם.

תמה דרכו של חייל ותיק

בעופרת מוכרת, משלו,

אין לאום לרשע

ואין סגנון גם הוא רשע...

...תני לנו תקווה המאה ה-21

המאה העשרים - מי את?

את תא הגזים של תקוותינו

והוא מונח שם, בודד לחלוטין,

עייף עד מוות מהאחר ומעמו שלו.

יצחק רבין

החייל הוותיק שלא ידע לשיר,

וגופת שיר מוטלת על שפתיו.

(החייל הוותיק שלא ידע לשיר" - פורסם בעיתון "ידיעות אחרונות", ביום י"ז בחשוון תשנ"ו 10.11.95)

3. לב דואב והעין דומעת, גם משום שאנו כעם ספגנו סטירה מצלצלת על לחי חשופה, כשהתברר שהעבריינות הגיעה גם לחיינו הפוליטיים, כשממניעים, לכאורה אידיאולוגיים, קופד פתיל חייו של אדם. והרי ההיסטוריה מלמדת שכל אידיאולוגיה המקדשת את הרצח כאמצעי, סופה שהרצח נהפך להיות כל האידיאולוגיה, כולה. ושוב ניצבת לפנינו הוכחה, שפיחות הערכים בקרבנו הפך לנגע, עד

שגם חשיבותם של החיים וקדושתם, שהיו ערך נשגב וכזה שאינו שנוי במחלוקת, שוב אינם כתמול-שלשום; גם בהם גס לבם של אחדים מתוכנו. כשעלו הרהורים בדבר האפשרות של התנקשות בחייו של מנהיג בישראל, ביטלונה כבלתי סבירה, הואיל והאמנו לתומנו שבתחום זה אין אנו ככל העמים. ולפתע באה אשליה זו לקיצה, והתמונה של ראש הממשלה המנוח מתמוטט, לאחר שכדוריו של מתנקש השיגוהו, אינה משה מאז מנגד עיינו. אותם כדורים פצעו אנושות אומה שלמה ומיליונים רבים, שזמן רב ביקשו להאמין שזהו חלום ביעותים ושזו אינה מציאות, אך בכל פעם שפקחו את עיניהם שבו וראו את גודל הזוועה. גם הזמן שחלף מאז לא היה בו כדי להפחית מעוצמת הכאב.

4. הציווי לנהוג כבוד במנהיג, הוא מדאורייתא - "אלהים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאר" (שמות כב, כ"ז [ז] ולא למותר להדגיש שהכתוב ראה לנכון לעסוק בפסוק אחד ב"אלהים" ונשיא").

חשובה מכך העובדה, שהחיים קודשו עוד בערש לידתנו כעם, כשצווינו במעמד חורב "לא תרצח". ציווי זה צריך לפעם בלבו של כל בן-תרבות. מקל וחומר בלבו של יהודי שקיבל על עצמו, ומרצון, לקיים תרי"ג מצוות. מידת החשיבות הנודעת לציווי זה גרמה לחכמינו להוסיף לו נדבך אחר נדבך, כדי לבצר את מעמדו ולתת לו משנה תוקף.

א. "כל מי ששופך דמים כאילו ממעט בצלם ודמות אלקים" (שבת, ל"ג [ה]).

ב. "מקדש ראשון חרב בעון שפיכות דמים" (יומא, ט' [ו]).

ג. "שפיכת דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה להסתלק מישראל" (יומא, פ"ג [ו]).

ד. "הקב"ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים" (חגיגה, ט"ו [ז]).

ה. ולבסוף נביא מדבריו של הרמב"ם במשנה תורה, ספר הנזיקין, הלכות רוצח ושמירת נפש, ד' ט'. "שאף על פי שיש עוונות חמורין משפיכות דמים, אין בהן כדי השחתת יישובו של עולם כשפיכות דמים; שאלו עוונות הן מעבירות שבין אדם למקום. אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חברו, וכל מי שיש בידו עוון זה, הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצוות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עוון זה, ולא יצילוהו מן הדין..."

העולה מכך הוא, שמעשיו של הנאשם, ובמיוחד הניסיון המגוחך לטעון כי קיימת הבחנה בין פגיעה ברבין כראש ממשלה לבין פגיעה בו כבאדם, הוא ניסיון גס, פרי מחשבה מעוותת, שנועד להכשיר את הרצח כציווי דתי או כשליחות מוסרית. אין לך חילול השם גדול יותר ממעשה זה, הואיל והנאשם ניסה למצוא בתורה פנים שאין בה כדי להצדיק את המעשה הנורא.

5. הנאשם הניצב לפנינו ודומיו הם חלום הביעותים של כל שוחר דמוקרטיה, ולא חשוב כלל המחנה שאליו הוא משתייך. עם זאת, ראינו צורך להדגיש, שהמשפט שהתנהל בפנינו לא היה "משפט פוליטי" אלא פלילי רגיל. לפיכך, ההילה שהנאשם ביקש להתעטף בה, כמי שהקריב את עצמו על מזבח אמונתו, היא כחבת.

לא תפיסת עולמו של הנאשם בדבר קדושתה של ארץ עמדה למבחן, וגם לא השאלה אם נכונים היו מהלכיה של ממשלת ישראל מאז חתימת "הסכמי אוסלו". השאלה האחת והיחידה שבה נתבקשה הכרעתנו, וכך עשינו, היתה אם הנאשם ביצע עבירות "רצח" כהגדרתה בחוק העונשין, התשל"ז-1977. על שאלה זו השבנו בחיוב.

כל רצח הוא מעשה נתעב, אך זה הנדון בפנינו נתעב שבעתיים, הואיל ולא זו בלבד שהנאשם לא הביע חרטה או צער, אלא ביקש להראות כמי ששלם עם המעשה שביצע. מי שמקפד פתיל חייו של אחר בדם קר ובשלוות נפש שכזו, רק מעיד על עצמו לאילו תהומות של דלות ערכים התדרדר, והוא אינו ראוי ליחס כלשהו זולת חמלה, על שאיבד צלם אנוש.

העובדה, שצמחו בקשבנו גידולי פרא שכאלה, מחייבת לבדוק אילו חלקים במערכת החינוך בישראל כשלו, כשלא הצליחו להנחיל ולבסס את עקרונות הדמוקרטיה בקרב חלק מהדור הצעיר. מעשיו של הנאשם אינם רק כישלונו האישי, ולא עימו לבדו אנו באים היום חשבון. אלא עם כל מי שבדרך ישירה או עקיפה, במפורש או מכללא, נתנו לו להבין שמותר לגדוע חיי אדם על מזבח "המולך" של אידיאולוגיה כלשהי.

ועוד עניין שסברנו שיש להדגיש - החברה בישראל, על כל רבדיה, חטאה שוב ושוב בשנאת חינוך ומיעטה באהבת אחים. במשטר דמוקרטי מותר, ולעתים אף רצוי, לחלוק על השקפת השלטון ועל קו מדיני שאותו נקט. אך הכל צריכים לשנן, השכם והערב, שעם החפץ חיים אינו מחליף את הנהגתו כדוריו של מתנקש והדרך האחת לעשות זאת היא - בחירות חופשיות ודמוקרטיות, או הצבעת אי-

אמון בכנסת. כל עוד לא נפלה החלטה ברוח זו, הממשלה שנבחרה היא היחידה הממונה על ענייני המדינה והכל סרים למרותה.

בעניין אחרון זה, לבנו מלא חרדה שמא מוראותיו של יום י"א בחשוון תשנ"ו (4.11.95), נשכחו מלב. הימים הם ימי הכרעה, וכבר עולה באחזינו קול צחצוח החברות הפוליטיות, ואנו תוהים מה עוד צריך להתרחש לאחר האסון הנורא שפקד אותנו, כדי שהכל ישננו את הלקח הנדרש.

הוויכוח המתנהל בתוכנו הוא קשה ונוקב משום שהוא עוסק בשאלות יסודיות וקיומיות למדינת ישראל, לא רק בדורנו אלא גם ובעיקר לדורות הבאים. ועם זאת, לכל יש מכנה משותף אחד - דאגה אמיתית וכנה לשלום המדינה מחד גיסא, ולשלום עם שכנינו, מאידך גיסא. את הוויכוח הזה יש לנהל כפי שנהוג במשטר דמוקרטי, בתקיפות אך גם מתוך כבוד הדדי וסובלנות. זו האחרונה מבחנה העליון הוא דווקא בשעה שנשמעות דעות לא אהודות מפיו של מייעוט. זאת ועוד. התפלגות בעם לא תתבטל ולא תתאחה במלל בלבד, אלא במעשים, ובראש וראשונה של מנהיגי הציבור, על כל גווניה של הקשת הפוליטית המצויה לשנן לעצמם השכם והערב - "חכמים היזהרו בדבריכם".

[...]

8. פתחתי בדברים לזיכרו של ראש הממשלה המנוח וגם אסיים בהם. הצער על מותו הוא רב; ונחמה פורתא היא, שלא זו בלבד שהרצח לא השיג את מטרתו, אלא שאף קרב לרגע את הלבבות, ואין לך ראייה טובה יותר לכך מאשר ההמונים מכל שכבות הציבור, שזימרו חרישית בלילות חשוון תשנ"ו -

"...איפה ישנם עוד אנשים כמו האיש ההוא

אשר היה כערבות הבוכיות

וכמו מבצר עתיק היה בסוף הדרך".

(נתן יונתן - מתוך "האיש ההוא")

לנגד עינינו ניצבת התמונה כשיצחק רבין מתמוטט, וככל הנראה מנסה להבין את אשר התרחש, וייתכן שהיה היחיד שהבין כבר אז כי לא זו בלבד שכדוריו של המתנקש השיגוהו, אלא ששעתו קרבה. לעולם לא נדע מה חשב, ואם נשא תפילה, ועל כן אנו מבקשים להיות לו לפה, וסברנו שאין דרך טובה יותר לעשות זאת מאשר במילותיה של המשוררת לאה גולדברג -

ועל כן לא דרשתי נקם ושילום
ולא אח לי ולא מלאך לי
והגעתי אליך בודד ושלום
ואתה אם תוכל פתח לי..."

"...כי קטנו המלים מהביע השאול
כי למוות אין ניב שפתיים
ואני שאינני יודע לשאול
כבד פה אנכי שבעתיים...
ואני לא ידעתי, הלי האשם,
הבגדתי המעלתי -
לא רשע אנכי, לא חכם אף לא תם,
ועל כן שאלות לא שאלתי..."

לאה גולדברג/ "כנגד ארבעה בנים - שאינו יודע לשאול".

מוקדם ומאוחר - מבחר שירים, בהוצאת ספריית הפועלים.

השופט ס' רוטלוי:

ראוי למצות את הדין עד תומו עם נאשם זה לגבי שתי העבירות, ואת הגיני ומחשבותיי, מעבר לנחוך בגזר הדין, אשמור להזדמנות אחרת.

דברי הסופר והפילוסוף אלברט קאמי (האדם המורד, הוצאת עם עובד, עמ' 203), מכבאים בתמצית את השקפתי כי:

אשר אדם מבקש להיות אלוהים, הוא נוטל לעצמו את הזכות לקצוב חיים ומוות לזולתו. כתעשיין של גוויות ותת-אנשים, הריהו תת-אדם ולא אלוהים, הריהו משרתו השפל של המוות.

השופט דר' ע. מודריק

[...]

אולם מעבר לאסון האישי, מעבר לצער, הכאב ואפילו הזעם על הרצחו של אדם, מצביא ומדינאי רב עלילה, מצוי דבר נוסף שהוא מהותי ומייחד; שלוש יריות האקדח שנורו מאקדחו של הנאשם כונו אל יצחק רבין

כמשל, כמי שמחזיק בידיו את שרביט ההנהגה של מדינת ישראל במתכונתה ובצלם משטרה הנוהג. היריות הללו, כשם שנתכוונו לרוצחו נפש, הן גם כווננו להמיט חורבן על המדינה כולה. מגמת פני הרוצח היתה להשמיט את הבסיס מתחת לפני המשטר במדינת ישראל, לזרוע שיטנה ושנאה ולגרור לפירוד לבבות. לדידו לא תהי יד איש באחיו והוא במעשיו ראש ודוגמה לכך. קמצא מזה ובר קמצא מזה עד שתחרב ירושלים. על כן כמדומה, באו הנרות באלפיהם לא רק לשם עילוי הנשמה וזיכרה, אלא גם כדי להאיר את חשכת הצלמוות שהרצח הזה ביקש להשרות.

[...]

הושטת יד אחים היא צו המקום והזמן. היא נחוצה להגן על שלנו, אם יש עוד בנו מי שמעלה במחשבתו את איבוד עמו לדעת. שלנו הם ערכי היסוד של מדינת ישראל הם בבת עינה וככזו יש לנצור אותם ולשמרם מכל משמר. הכל מצווים בדבר וכך יהיה. נצח ישראל לא ישקר.

- לפיכך, אנו מחליטים, פה-אחד, לגזור לנאשם את העונשים הבאים:
- א. בגין עבירת הרצח שבה הורשע - מאסר עולם.
 - ב. בגין העבירה של פציעה בנסיבות מחמירות - 6 שנות מאסר.

הנאשם ישא בעונשים אלה במצטבר.

(מתוך: **פסקים מחחיים**, ההוצאה לאור של לשכת עורכי-הדין,
כרך תשנ"ו, חלק שני, תשנ"ו-1996).